

AKŞEHİR NASRETTİN HOCA MEZARLIĞI'NDAN BEYLİKLER VE OSMANLI DÖNEMİNE AİT MEZAR TAŞI ÖRNEKLERİ

Başak BAŞBAY*

Öz: Türk-İslam sanatında mezar taşı geleneği Türklerin var oldukları dönemden itibaren önem taşımıştır. Mezar yerlerinin kaybolmaması, kolay bulunabilmesi için dikilen taşlar Türk kültürü ve geleneği ile birleşerek ortaya en güzel örneklerin çıkmasına sebep olmuştur.

İslamiyet öncesi Türklerde mezar kültürü, ölümden sonraki yaşamın devam edeceği yönündeki düşüncelerle gelişmiştir ve bu düşünceyi destekler nitelikte mezarlar yapmışlardır. Kurgan denilen bu mezar yapıları, Hun Dönemi'yle başlayıp, Göktürk ve Uygur Dönemlerinde de varlığını sürdürmüştür.

Türklerin İslamiyet'i kabul etmeleriyle anıtsal mezar yapma geleneği türbe ve kümbetler olarak devam etmiştir. Mezarlara erken dönemlerde dikilen basit kaya parçaları, yerleşik hayata tamamen geçilmesiyle yerini daha sanatsal taşlara bırakmıştır.

Türklerin 1071 yılında Anadolu'ya yerleşmeleri, kendi gelenek, kültür ve sanatlarının da zamanla Anadolu'ya yayılması hızla devam etmiştir. Türklerin Anadolu'ya gelmeden önce İslamiyet'le tanışması, beraberinde sanat ve kültür alanında da değişiklikler gösterilmesine sebep olmuştur.

Araştırmanın konusunu oluşturan mezar taşları, birçok medeniyete yüzyıllar boyunca ev sahipliği yapmış, Selçuklunun başkenti Konya'nın Akşehir ilçesinde Nasrettin Hoca Mezarlığı'nda yer almaktadır. Taşların buldukları konum bile taşların büyük ölçüde önemini vurgulamaya yeterlidir.

"Akşehir Nasrettin Hoca Mezarlığı'ndan Beylikler ve Osmanlı Dönemi'ne ait mezar taşı Örnekleri" başlıklı çalışmada, Akşehir Nasrettin Hoca Mezarlığı'nda yer alan 15 adet mezar taşının incelemesi yapılmıştır.

Araştırmanın amacı, incelenen mezar taşlarını tüm ayrıntıları ile tanıtılıp, fotoğraf ve çizimlerle desteklenerek, eserlerin literatüre kazandırılmasıdır.

Anahtar Kelimeler: mezar taşı, Osmanlı, beylikler, Akşehir

EXAMPLES OF THE PRINCIPLES FROM AKŞEHİR NASRETTİN HOCA CEMETERY AND THE TOMB STONE FROM THE OTTOMAN PERIOD

Abstract: In pre-Islamic Turks, the cult of the burial developed with the thoughts that life after death would continue, and they built graves in support of this idea. These tomb structures, called Kurgan, started with the Hun period and continued their existence in the Göktürk and

ORCID ID : 0000-0002-3424-5060

DOI : 10.31126: akrajournal.764449

Geliş tarihi : 05 Temmuz 2020 / Kabul tarihi: 11 Ekim 2020

*Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Yüksek Lisans Öğrencisi.

Uygur periods.

With the acceptance of Islam by the Turks, the tradition of making monumental tombs continued as tombs and domes. The simple rock pieces erected in the tombs in the early periods were replaced by more artistic stones with the transition to settled life completely.

The settlement of Turks in Anatolia in 1071 and the spread of their traditions, culture and arts to Anatolia in time continued rapidly. Turks' acquaintance with Islam before coming to Anatolia caused changes in the field of art and culture.

The tombstones, which are the subject of the study, have hosted many civilizations for centuries and are located in Nasreddin Hodja Cemetery in Akşehir district of Konya, the capital of Seljuk. Even the location of the stones is sufficient to emphasize the great importance of the stones.

In the study titled "Examples of Principalities and Tombstones from the Ottoman Period from Akşehir Nasreddin Hodja Cemetery", 15 gravestones in the Akşehir Nasrettin Hodja Cemetery were examined.

The aim of the research is to introduce the gravestones examined with all their details and to bring the works to the literature by supporting them with photographs and drawings.

Key Words: tombstone, Ottoman, principalities, Akşehir

1. Giriş

Türk-İslam kültüründe ölen kişiye duyulan saygı, hiçbir dönemde elden bırakılmamıştır. Buna bağlı olarak mezar yapma kültürü, ilk Türk topluluklarıyla başlayıp, İslamiyet sonrasında da gelişerek günümüze kadar devamlılığını korumuştur. İnsanlar sadece mezar yeri açma düşüncesiyle yetinmemekle birlikte, anıtsal özellik katmak, ölen kişiye duyulan saygıyı göstermek ve defnedilen kişi hakkında künye oluşturacak bilgileri işleyip, dua edilmesini sağlamak gibi amaçlarla mezarlara taşlar dikmişlerdir.

Anadolu'da mezar taşı geleneği ayrı bir sanatsal boyuta ulaşmıştır. Tüm sanat eserlerinde olduğu gibi form, süsleme, malzeme kullanımı gibi detaylarla dönemin özelliklerini yansıtan belirleyici bir unsur olmuştur. İslamiyet'in tasvirle ilgili tutumundan dolayı, İslamiyet öncesi Türklerde gördüğümüz balbal- lar, İslamiyet'in kabulüyle birlikte yaygın kullanımını yitirmiştir. "Ata Kültü" ve "Mezar Kültü" gibi eski geleneklere bağlı kalınarak devam eden mezar taşı yapma geleneği, dönemin etkileri ile birlikte değişikliklere uğramıştır. Bu sanat eserlerinin zengin örneklerini Anadolu'nun her köşesinde görmek mümkündür.

Anadolu Selçuklu (1075-1305), Beylikler (XIII- XIV. yy.) ve Osmanlı (1299-1922) Dönemlerinde Anadolu öncesi Türk mimarisinin anıt-mezar fikri, farklı dönemlerde farklı özellikler gösterse de çok sayıda örnekle gelişip günümüze kadar gelmişlerdir (Benli, 1992: 3).

Anadolu'da ki Türk mezar geleneği Beylikler Dönemi'nin aracılığıyla Osmanlılara geçmiş, benzerlikler barındırdıkları gibi, bu dönemde kendine has özellikleriyle beraber mezar taşlarına işlenmiştir (Demirel, 2008: 19).

Bu çalışmada, incelenen mezar taşlarında yer alan tezyinatlar bitkisel, geometrik, nesnel ve yazılı süsleme olarak karşımıza çıkmaktadır. Bitkisel süslemelerde genellikle palmet, rumi, lotus, gül, lale, yapraklı dallar, selvi ağacı, sepet içinde verilen üzüm salkımları kullanılmıştır.

Dilimli gül bezekler, zencirek, rozetler, çizgisel desenler, köşeli yıldız formları, madalyonlar, mukarnaslar, çarkifelekler ise geometrik süslemenin temasını oluştururlar.

Nesnel süsleme de ise kullanılan motifler ise daha çok ölen kişinin kimliğini belirleyici fonksiyondadır. Kandil, şamdan, kılıç, kavuk, sarık, güneş tasvirleri, vazolar, gerdanlıklar, broşlar ölen kişi ile ilgili cinsiyet ve meslek gibi bilgiler vermektedir.

Genel olarak şahidelerde yer alan yazı istif türü sülüstür. Bununla birlikte kûfî, talik, rîk'â da yaygın olarak kullanılan yazı çeşitleri arasında yer alır.

Çalışma, giriş, katalog, değerlendirme ve sonuç bölümlerinden oluşmaktadır. Tüm taşların detaylı incelemesi katalog bölümünde yapılmıştır. Taşların, süsleme, yazı, malzeme ve teknik özelliklerine detaylı olarak bu bölümde yer verilmiştir. Kitabe metni başlığı altında ise, mezar taşı kitabeleri orijinal dilinde verildiği gibi, Latin harflerine çevirisi de yapılmıştır. Değerlendirme bölümünde ise, mezar taşı tiplerine, başlık çeşitlerine, taşların malzeme ve işlenişine, süsleme çeşitlerine, yazı türlerine yer verilmiştir. Sonuç kısmında, çalışmada verilen bütün bilgiler değerlendirilerek konu ile ilgili bir kanıya varılmıştır.

2. KATALOGLAR

Katalog No : 1 No'lu Mezar Taşı

Çizim No : 1

Fotoğraf No : 1

Adı : Hacı Mehmed'in Kızı Nefise Hanım'ın Mezarı

Tarihi : H.1254 / M.1838-1839

Kitabenin Yeri: Baş şahidesinde bulunmaktadır.

Malzeme : Taş

Uygulanan Teknik : Oyma-Kabartma

Ölçüler : B: 82 cm E: 30 cm K: 4 cm

Yazı türü : Cel-i Sülüs

Tanım: Düşey dikdörtgen formdaki mezar taşı, istiridyeye şeklindeki tepelik ile son bulmaktadır. İnce bir silmeyle çevrelenen gövdede yer alan kitabe yazıları, hafif eğik dikdörtgen panolar içinde verilmiştir. Ayak şahidesi mevcut değildir.

BAŞAK BAŞBAY

Kitabe Metni:

1-Ah Minel Mevt/1254	۱- اه مينل موت ۱۲۵۴
2-Nazeninim Gitti Cennet Bağına	۲- ناز نينوم كيتتى جنتت باغينا
3-Fırak-ı Kaldı Validenin Canına	۳- فیراکی کالی و الیدینجانینا
4-Hacı Mehmed'in Kızı	۴- حاجی مهمدین کیزی
5-Merhume Nefise Ruhuna Fatiha	۵- مرهومه نفیسه روھونا فاتیهها

Katalog No : 2 No'lu Mezar Taşı

Çizim No : 2

Fotoğraf No : 2

Adı Tarihi : H.1300 / M.1882-1883

Kitabenin Yeri: Baş şahidesinde bulunmaktadır.

Malzeme : Mermer

Uygulanan Teknik : Oyma-Kabartma

Ölçüler : B: 95 cm E: 32 cm K: 5 cm

Yazı Türü : Tal'ik

Tanım: Düşey dikdörtgen formlu gövde, bir boyun bölümü ile baş taşına bağlanmaktadır. Fes şeklindeki başlığın sol tarafında püskülü bulunmaktadır. Başlığı 1876 –1909 Abdülhamit Dönemi'ne tarihlendirmek mümkündür. Boyun bölümünde eliptik bir çerçeve içerisinde verilen serlevhadan sonra beş satırlık kitabe bölümüne geçilmiştir. Yazılar hafif eğik şekilde panolar içinde verilmiştir. Tarih bilgisinin verildiği son satır, yarım daire çerçeve içine alınmıştır. Ayak şahidesi bulunmamaktadır.

Kitabe Metni:

1- Hüvel Hayyul El Abadi	۱- حوول هایبول ل ابادی
2-Akşehir Kazası Eşrafından	۲- اکشهر کازاسی شرافیندان
3-Hacı Emin Ağazade Merhum	۳- حاجی امین اغازاده مرھوم
4-Süleyman Efendinin	۴- سولیمان افندی
5-Aramgah-ı Uhrevisidir	۵- آرامگاهی اوھرویسیدیر
6-Ruhuna Fatiha	۶- روھونا فاتیهها
7- 1300'ler	۷- لری ۱۳۰۰

Katalog No : 3 No'lu Mezar Taşı

Çizim No : 3

Fotoğraf No : 3

Adı : Hacı Osman Ağa'nın Kerimesi Aişe Sıdıka Melike Hanım'ın Mezarı

Tarihi : H.1305 / M.1887-1888

Kitabenin Yeri: Baş şahidesinde bulunmaktadır.

Malzeme : Taş

Uygulanan Teknik : Oyma-Kabartma

Ölçüler : B: 130 cm E: 31.5 cm K: 7.5 cm

Yazı Türü : Cel-i Sülüs

Tanım: Düşey dikdörtgen form.

Tanım: Düşey dikdörtgen formlu mezar taşı, yuvarlak kemerle son bulur. Basit bir silmeyle çerçevelenen taşın kitabesi mevcuttur. Tarih bilgisi yarım daire bir levha içinde verilmiştir. Yarım daire alınlığın içinde, stilize yapraklar bitkisel süsleme kompozisyonunu oluşturmuştur.

Kitabe Metni:

1-Hüvel Gaffar-ul Zunub 2-Ala Bizikrillahi Tatmainnu Kulübuhum 3-Al Sabir Alel Amru İlalдар 4-Selamün Aleyküm Bima Sabertüm Fenime Usbeddar 5-Hacı Osman Ağanın Kerimesi 6-Aişe Sıdıka Melike Hanım 7-Ruhu İçin El Fatiha 8-Sene 1305 Ketebehu Ali Muhammed	۱- حول كافارول ظونوب ۲- الا بيزكريلاهي طاتمايننو كولوبوھوم ۳- آل صابير آل امر و لالدار ۴-صلامون أليكوم بيمآ صابرتوم فنيمه وسبددار ۵- حاجي وسمان آغانين كريمسي ۶- ايشه صيديكا مليكه حانيم ۷- روهو بچين ال فاتيها ۸- سنه ۱۳۰۵ كتبهو آلي موھاممد
--	--

Katalog No : 4 No'lu Mezar Taşı

Çizim No : 4

Fotoğraf No : 4

Adı : Abdulrauf Efendi'nin Mezarı

Tarihi : H.1316 / M.1898-1899

Kitabenin Yeri: Baş şahidesinde bulunmaktadır.

Malzeme : Taş

Uygulanan Teknik : Oyma-Kabartma

Ölçüler : B: B: 94 cm E: 33 cm K: 7 cm

Yazı Türü : Tal'ik

Tanım: Bir kadeh şeklinde düşey olarak biçimlendirilen baş taşı süslemeli gövde, kısa bir boyun bölümü ile fes şeklinde ki başlığa bağlanmaktadır. Boyunun hemen altında bir rozet bulunur. Onun da altında yanlarından püsküller sarkan girland motifinden sonra kitabeye geçilmiştir. Kitabe, hafif eğik dikdörtgen çerçeveler içerisinde verilmiştir. Ayak şahidesi bulunmamaktadır.

Kitabe Metni:

1-Hüvel Baki 2- İlahi Ente Maksudi 3-Ve Rıza Matlubi 4-Akşehir Belediyesinden 5-Merhum Ve Mağfur 6-Abdulrauf Efendi'nin Ruhuna Fatiha 7-Sene 1316	۱- حول باكي ۲- بلاھي انته ماكسودي ۳- وه ريزا ماتلوبي ۴- آكشهر بلدييسيندن ۵- مرھوم وه ماغفور ۶- آبدولراوف افندي نين روهونا فاتيها ۷- سنه ۱۳۱۶
---	--

Katalog No : 5 No'lu Mezar Taşı

Çizim No : 5

Fotoğraf No : 5

BAŞAK BAŞBAY

Adı : Şükri Beyin Kerimesi Ebediyye Hanım'ın Mezarı

Tarihi : H.1323 / M.1905-1906

Kitabenin Yeri: Baş şahidesinde bulunmaktadır.

Malzeme : Mermer

Uygulanan Teknik : Oyma-Kabartma

Ölçüler : B: 85 cm E: 31 cm K: 7 cm

Yazı Türü : Tal'ik

Tanım: Düşey dikdörtgen formdaki mezar taşı, yukarıya doğru daralarak dilimli yapraklı tepelikle sonlandırılmıştır. Alınlığın altında yarım daire formulu serlevha bulunmaktadır. Bunun takibinde beş satırlık kitabe bölümüne geçilmiştir. Tarih levhasının yarısından itibaren, mezar taşının alt kısmı kırıktır.

Kitabe Metni:

1-Ah Minel Mevt 2-Akşehir Kaymakamı 3-Şükri Beyin 4-Kerimesi Ebediyye 5-Hanım İçin Ruhuna Fatiha 6-Sene 1323	۱- آه مینل مویت ۲- آکشهر کایماکامی ۳- شوکری بیین ۴- کریمسی ابدییی ۵- حانیم بیچین رو هونا فاتیها ۶- سنه ۱۳۲۳
---	--

Katalog No : 6 No'lu Mezar Taşı

Çizim No : 6

Fotoğraf No : 6

Adı : Hacı Mahi'nin Oğlu Hacı İbrahim'in Mezarı

Tarihi : Yok

Kitabenin Yeri: Baş şahidesinde bulunmaktadır.

Malzeme : Taş

Uygulanan Teknik : Oyma-Kabartma

Ölçüler : B: 55cm E: 40 cm. K: 8 cm

Yazı Türü : Cel-i Sülüs

Tanım: Düşey dikdörtgene yakın formdaki mezar taşında üç satırlık kitabe yer almaktadır. Taşın iki yanına bitişik iki adet sütuncesi vardır. Yukarı doğru sivriyen taş, dilimli tepelikle son bulmaktadır. Alınlıktaki süslemeye, ters-düz ve sağlı sollu konumlandırılmış palmet motifleri hakimdir. Alınlığın altındaki panoda, zencerek motifi, ince bir şerit oluşturmuştur. Onun altında ise birbirini takip eden rumi dizileri yer almaktadır.

Kitabe Metni:

1-Vefatı Merhum 2-Mağfur Hacı İbrahim 3-Bin Hacı Mahi	۱- فاتى مرهوم ۲- ماغفور حاجى يى براه يى م ۳- بين حاجى ماهى
---	--

Katalog No : 7 No'lu Mezar Taşı
Çizim No : 7
Fotoğraf No : 7
Adı : Lütfullah Ağa'nın Mezarı
Tarihi : Yok
Kitabenin Yeri: Baş şahidesinde bulunmaktadır
Malzeme : Taş
Uygulanan Teknik : Kazıma
Ölçüler : B: 135 cm E: 21cm
Yazı Türü : Cel-i Sülüs

Tanım: Dikdörtgen prizmal formdaki mezar taşının gövdesi, kalın bir boyun bölümüyle başlığa bağlanmaktadır. Başlık takke şeklindedir. Sarık dilimleri düşey olarak işlenmiştir. Sadece bir sarık dilimi daha yüksek tutularak paralel olarak, düşey dilimlerin üzerinden geçirilmiştir. Kitabe satır panoları içinde verilmemiştir. Taşın yan yüzlerinden birine de selvi ağacı motifi işlenmiştir.

Kitabe Metni:

1-Esseyid Essaid El Merhum 2-El Muhtaç İla Rahmetillahi 3-Lütfullah Ağa	۱- اسسید سساید ل مرهوم را همتی للاه یلا ۲- ال هو هتاج ۳- لوتقوللاه آغا
---	---

Katalog No : 8 No'lu Mezar Taşı
Çizim No : 8-9
Fotoğraf No : 8-9
Adı : Ahmed'in Kızı Has Hatun'un Mezarı
Tarihi : Yok
Kitabenin Yeri: Baş şahidesinde bulunmaktadır
Malzeme : Taş
Uygulanan Teknik : Oyma-Kabartma
Ölçüler : B: 80 cm E: 42 cm K: 8 cm
Yazı Türü : Cel-i Sülüs

Tanım

Baş Şahidesi İç Yüzü: Düşey dikdörtgen formda ki mezar taşı, yukarı doğru sivrilerek, dilimli bir tepelikle sonlandırılmıştır. Tepeliğin sağ tarafında kırık vardır. Üçgen alınlık içerisinde, kırık dalların oluşturduğu girift bir süsleme kompozisyonu görülür. Gövdede yer alan dört satırlık kitabe, dikdörtgen panolar içerisinde verilmiştir.

Baş Şahidesi Dış Yüzü: Taşın dilimli tepelik kısmında, kırık dallardan oluşan süslemeler yer alır. Gövdesinde, dilimli bir niş içine alınmış kandil motifi vardır. Üçgen altlığa oturan kandilin gövdesi dairevidir ve içinde "Amelu

BAŞAK BAŞBAY

Arslan’’ yazmaktadır. Gövdenin iki yanında kulplar bulunmaktadır. Kandilin tepe kısmı üçgen formda verilmiştir. Altlığın iki yanında, geometrik süslemenin hakim olduğu madalyonlar vardır. Nişin kenarlarda oluşturduğu üçgen boşluklara ise rumi motifleri işlenmiştir.

Kitabe Metni:

1-İntikale Min Daril Fena İla Daril Beka 2-Merhum Mağfur Has Hatun 3-Binti Ahmed Navverallahü Kabrahu İnna Lillahi 4-Ve İnna İleyhi Raciun	۱- ینتیکال مین ضاریل فنا بلاض بک ۲- مرھوم ماغفور حاس حاتون ۳- بینتی احمد ناوراللاھو کابراھو بننالیل ۴- وہ ینننا ید یھی راجون
---	---

Katalog No : 9 No’lu Mezar Taşı

Çizim No : 10-11

Fotoğraf No : 10-11

Adı : İsimsiz Mezar Taşı I

Tarihi : Yok

Kitabenin Yeri: Baş şahidesinde bulunmaktadır

Malzeme : Taş

Uygulanan Teknik : Oyma-Kabartma

Ölçüler : B: 68 cm E: 41cm K: 9.5 cm

Yazı Türü : Cel-i Sülüs

Tanım:

Baş Şahidesi İç Yüzü: Düşey dikdörtgen formlu baş şahidesinde, iki satırlık kitabe yer alır. Yukarı doğru sivrilmiş mezar taşı, yuvarlak dilimli tepelikle son bulmaktadır. Üçgen alınlığın içerisinde rumi ve palmetler süsleme kompozisyonunu oluşturmaktadır.

Baş Şahidesi Dış Yüzü: Taşın ortasına daire içerisine alınmış sekiz yapraklı çiçek motifi yerleştirilmiştir. Bunun üzerinde ise kandil yükselmektedir. Çiçek motifinin iki yanını yukarı doğru saran bitkisel süslemenin yanı sıra, alınlıktaki süslemeler tespit edilememiştir.

Kitabe Metni:

1-İntikalel El- Merhume El- Mağfure 2-Eş Şehid Binti Ali Haimüddin	۱- ینتیکال ل مرھومہ ل ماغفور ۲- اش شہید بینتی الی حایموددی
---	---

Katalog No : 10 No’lu Mezar Taşı

Çizim No : 12

Fotoğraf No : 12

Adı : İsimsiz Mezar Taşı II

Tarihi : Yok

Kitabenin Yeri: Bulunmamaktadır

Malzeme : Mermer
Uygulanan Teknik : Oyma-Kabartma
Ölçüler : B: 154 cm E: 53 cm K: 17 cm
Yazı Türü:

Tanım: Düşey dikdörtgen formlu mezar taşı, dilimli tepelikle son bulmaktadır. Alınlıktaki süsleme kompozisyonunu rumi ve palmetler oluşturmaktadır. Basit bir silmeyle çerçeveselen taşın ortasına kandil motifi işlenmiştir. Bir ayak üzerinde yükselen kandilin gövdesi dairevidir. Bu dairenin içerisinde ‘Mühr-ü Süleyman’ motifi yer almaktadır ve yıldızın içi küçük dörtgenlerle doldurulmuştur. Kandil motifinin yanları yine rumi ve palmetlerle bezenmiştir. Kandilin ağız kısmından ise hafif kavisli bir alev yükselmektedir. Diğer benzeri örneklerle karşılaştırıldığında, kesin olmamakla birlikte baş şahidesinin arka yüzü olabileceği düşünülmektedir.

Katalog No : 11
Çizim No : 13
Fotoğraf No : 13
Adı : İsimsiz Mezar Taşı III
Tarihi : Yok
Kitabenin Yeri: Baş Şahidesinde Bulunmaktadır
Malzeme : Taş
Uygulanan Teknik : Oyma-Kabartma
Ölçüler : B: 110 cm E: 60 cm K: 8 cm
Yazı Türü : Cel-i Sülüs

Tanım: Düşey dikdörtgen formlu gövde, iki yanına bitişik sütuncelerle hareketlendirilmiştir. Sütuncelerin üzerinde zikzak motifleri yer almaktadır. Yukarı doğru daralan gövde sivri kemerle sonlandırılmıştır. Üçgen alınlığın ortasında palmet ve kenarlarında, rumi motifleri yer almaktadır. İki satırlık kitabe-deki yazılar geniş çerçeveler içinde verilmiştir.

Kitabe Metni:

1-İntikale Esseyid Essaid el Muhtaç 2-İla Rahmetillahi Tala	۱- ننتیکاله اسسبیید اسساید ل موهتا ۲- یلاراهمتیللاهی طالا
--	--

Katalog No : 12
Çizim No : 14-15
Fotoğraf No : 14-15
Adı : Havva Hatun'un Mezarı
Tarihi : Yok
Kitabenin Yeri: Baş Şahidesinde Bulunmaktadır
Malzeme : Taş
Uygulanan Teknik : Oyma-Kabartma
Ölçüler : B: 80cm E: 38 cm K: 8 cm

Yazı Türü : Cel-i Sülüs

Tanım

Baş Şahidesi İç Yüzü: Düşey dikdörtgen formda ki mezar taşının dört satırlık kitabesi mevcuttur. Taşın iki yanına bitişik burmalı sütuncelerin üzerinde zar başlıklar vardır. Yukarı doğru daralan mezar taşı, dilimli bir tepelikle son bulur. Alınlığın ortasında palmet ve rumilerden oluşan bitkisel süsleme kompozisyonu yer alır.

Baş Şahidesi Dış Yüzü: Burmalı sütunceler ve zar başlıklar dışında, taşın iç yüzünden farklı olarak, niş içine alınmış bir şamdan motifi bulunmaktadır. Bir kaideye oturtulan şamdanın gövdesinde iki taraflı bombeler mevcuttur. Şamdanın tepesi bir kadeh gibi işlenmiştir. İçinde ise palmet motifi yer almaktadır. Alınlık kısmına ise, yine palmet ve rumilerin oluşturduğu, bitkisel süsleme kompozisyonu hakimdir.

Kitabe Metni:

1-İntikalel Min Darıl Fena İla Darıl Beka	١- بنت يدك الال مين ضاريل فنا يلا ضاريل بكا
2-	٢-
3-	٣-
4-Merhum Havva Hatun	٥- مرهوم حاوا حاتون

Katalog No : 13

Çizim No : 16-17

Fotoğraf No : 16-17

Adı : Essaid Essayid Haydar'ın Mezarı

Tarihi : Yok

Kitabenin Yeri: Baş Şahidesinde Bulunmaktadır

Malzeme : Taş

Uygulanan Teknik : Oyma-Kabartma

Ölçüler : B: 112 cm E: 36 cm K: 10 cm

Yazı Türü : Cel-i Sülüs

Tanım:

Baş Şahidesi İç Yüzü: Düşey dikdörtgen formdaki mezar taşının, gövdenin iki yanına bitişik burmalı sütunceler, bunların üzerinde ise zar başlıklar yer almaktadır. Gövdeden yukarı doğru sivrilen mezar taşının dilimli tepeliği yüksek tutulmuştur. Tepeliğin ortasında palmet motifi kullanılmıştır. Alınlığın süslemesi, düşey olarak sıralanan palmet dizilerinden ve yanlarındaki rumi motiflerinden oluşmaktadır. Mezar taşının kitabesi bir çerçeve içerisinde verilmiştir.

Baş Şahidesi Dış Yüzü: Mezar taşının bu yüzünde, iç yüzündeki süslemelerden farklı olarak, kandil motifi kullanılmıştır. Kare bir pano içerisinde verilen kandil motifinin dairevi gövdesi, iki küçük ayak üzerinde yükselmektedir

ve tepe kısmıyla da son bulmaktadır. Ağız kısmından kavisli bir ateş yükselmektedir.

Kitabe Metni:

1-El Merhum El mağfur 2-Essaid Esseyid Haydar	۱- ل مرھوم ل ماغفور ۲- اسساید اسسیدیید حایدار
--	--

Katalog No : 14

Çizim No : 18

Fotoğraf No : 18

Adı : İsimsiz Mezar Taşı IV

Tarihi : Yok

Kitabenin Yeri: Bulunmamaktadır

Malzeme : Taş

Uygulanan Teknik : Oyma-Kabartma

Ölçüler : B: 100 cm E: 35 cm K: 11 cm

Yazı Türü:

Tanım: Düşey dikdörtgen formlu mezar taşı, aşağıdan yukarıya doğru hafif genişlemektedir ve sivri kemerli bir tepelik ile son bulmaktadır. Taşın gövdesi basit bir silme ile çerçevellenmiş ve ortasına selvi ağacı motifi işlenmiştir. Tabandan yukarıya doğru daralan selvi ağacı motifinin ucu sola doğru kıvrık hâlde verilmiştir. Baş şahidesi bulunmamaktadır.

Katalog No : 15

Çizim No : 19

Fotoğraf No : 19

Adı : İsimsiz Mezar Taşı V

Tarihi : Yok

Kitabenin Yeri: Bulunmamaktadır

Malzeme : Taş

Uygulanan Teknik : Kazıma

Ölçüler : B: 125 cm E: 38 cm K: 6 cm

Yazı Türü:

Tanım: Düşey dikdörtgen formda ki mezar taşı, kırık vaziyettedir. Yukarı doğru hafif genişleyen gövde sivri kemerli bir tepelikle sonlandırılmıştır. Gövdenin ortasına kavisli olarak işlenmiş bir kılıç motifi yerleştirilmiştir.

3. Değerlendirme

Türk-İslam kültüründe mezar taşı geleneği, İslamiyet öncesi mezar gelenekleriyle harmanlanarak günümüze kadar devamlılığını korumuştur. Ölümden sonraki yaşama inaniş, Ata kültü, ölüye duyulan saygı gibi sebeplerin doğurduğu mezar yapma geleneği, her daim sanatsal boyutunu da elden bırakmadan Türk kültürünün bir parçası hâline gelmiştir. Mezar taşları gerek sanata

kattığı değer yargıları gerekse tarihe kaynaklık etmeleriyle literatürde ayrı bir yere sahip olmuştur. Bu sebepler, mezar taşlarıyla ilgili araştırmaların sayısını arttırarak günümüzde de önemli konu başlıklarını oluşturmaktadır. Türk-İslam sanatında da bu konuyla ilgili çok fazla araştırma yapılmış literatüre sayısız kaynak kazandırılmıştır.¹

Araştırmaya konu olan mezar taşları içinde kitabesi belirli en erken mezar M.1838-1839/H.1254 tarihlidir . Defnedilme tarihleri günümüze ulaşan diğer mezar taşları XIX. yy. ve XX. yüzyıl başlarına ait olup, geç Osmanlı Dönemi'ne tekabül etmektedir. Tarihi belirsiz olan örnekleri farklı bölgelerde yer alan mezar taşlarıyla karşılaştırdığımızda form, yazı ve süsleme özellikleriyle değerlendirip karşılaştırarak Beylikler Dönemi'ne tarihlendirmek mümkündür.²

Kimliği belli olan mezar taşlarından beş adeti kadınlara (Katalog no: 1,3,5,8,12), altı adedi ise erkeklere (Kat no: 2,4,6,7,9,13) aittir.

İncelenen örneklerden 12'si kitabeli şahidedir (Katalog no:1,2,3,4,5,6,7,8,9,11,12,13). Kitabesi olmayan üç örneğin biri baş şahidesi (Katalog no: 10), ikisi ayak şahidesidir (Katalog no: 14,15).

Akşehir Nasrettin Hoca Mezarlığı'nda bulunan 15 adet farklı özelliklere sahip mezar taşlarının incelemesi yapılmıştır. 13'ü baş şahidesi, ikisi ayak şahidesidir. Mezar taşları malzeme, teknik, yazı ve süsleme özellikleri bakımından tek tek ele alınıp detaylıca incelenmiştir.

1. Konuyla ilgili başlıca yararlanılan kaynaklar şunlardır: Haseki, M. (1976), Plastik Açından Türk Mezar Taşları, İstanbul; Karamağaralı, B. (1972), Ahlat Mezar Taşları, Ankara, Karamağaralı B.(1999) "Kültür Tarihimiz Bakımından Mezar Taşlarının Önemi ve İkonografisi", Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu, İstanbul, s. 33-43; Başkan, S. (1996), Karamanoğulları Dönemi Konya Mezar Taşları, Ankara; Kara, H, Danişık, Ş. (2005) Konya Mezarlıkları ve Mezar Taşları, Konya; Önder, M. (1970) "Konya Mezar Taşlarında Şekil ve Süsleme", Türk Etnografya Dergisi, S.III, Ankara, s. 5-16; Açıkgözoğlu, S. A. (2009) "Mezar Taşı Çalışmaları", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, C. 7, S.14, s. 297-314; Meriç, M. R. (1936) "Akşehir Türbe ve Mezarları", Türkiyat Mecmuası, C. 5 İstanbul, s.141-212; Benli, Y. (1992) "Akşehir'de Bulunan Süslemeli Mezar Taşları", (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya; Bakırcı, N. (2005) Mevlevi Mezar Taşları, İstanbul; Boran, A. , Mutlu, M. , Aykaç, R. , Yaşar, H. (2019) Ebedi İstirahatgâh İlgin Mezar Taşları, Konya; Aykaç, R. (2018) "Akşehir Nasrettin Hoca Mezarlığı'ndaki Bir Grup Osmanlı Dönemi Mezar Taşları", I. Uluslararası Türk-İslam Mezar Taşları Kongresi, Aydın, s.33-51; Çetinaslan, M. (2014), Taşların Dili, İnegöl; Biçici, K. H. (2006) "Yazılı Araştırmalar Işığında Türkiye Mezar Taşlarına Toplu Bir Bakış", Ekev Akademi Dergisi, S. 26, Erzurum, s.175-192; Berkli, Y. (2007) "Mezar Taşlarında Görülen Kılıç, Hançer, Ok-Yay ve Bayrak Motiflerinin Sembolik Anlamları" Ekev Akademi Dergisi, S. 31, Erzurum, s. 67-81.

2. Konuyla ilgili yararlanılan başlıca kaynaklar şunlardır: Kaya, E. (2012), Ayasuluğ Bölgesinde Bulunan Beylikler Devri Mezar Taşları ve Kitabeleri, İstanbul; Çaycı, A. Ürekli, B. (2003), "Dediği Sultan Haziresi Mezar Taşları", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.10, Konya, s.360-402.

3.1. Malzeme ve Teknik Özellikleri

İncelenen mezar taşlarında iki farklı malzeme kullanılmıştır. Toplamda dört adet mezar taşı örneği (Katalog no: 4,6,8,9) gri renkli gözenekli taş malzeme kullanımı görülmektedir. Geriye kalan mezar taşı örnekleri (Katalog no: 1,2,3,5,7,10,11,12,13,14,15) için mermer malzeme kullanılmıştır. Mezarlarda yoğun olarak kullanılan mermerler, antik malzemeden elde edilmiştir. Daha keskin ve düz hatlarda işlenebilen mermerlerin Akşehir'e Afyon-Dokimeion'dan getirilmiş olabileceği düşünülmektedir (Benli, 1992: 9). Diğer mezar taşı örneklerinde ise yöresel malzeme kullanılmıştır.

Taşların genel form yapısı düşük dikdörtgendir. Sadece bir örnek dikdörtgen prizmal formda olup, diğer taşlardan farklılık göstermektedir (Katalog no: 7). Konya'nın Beyşehir ilçesinde bulunan Eşrefoğlu Süleyman Bey Külliyesi'nde de benzer özellikte bir mezar taşı bulunmaktadır.³

Taşların üzerinde ki yazı süslemelerinde iki farklı teknik kullanılmıştır. Biri 'Kazıma Tekniği' diğeri ise 'Oyma-Kabartma' tekniğidir. Sadece iki örnekte kazıma tekniği kullanılmıştır (Katalog no: 7, 15). Geri kalan örneklerin hepsinde oyma-kabartma tekniğini görmekteyiz.

3.2. Yazı Özellikleri

Yazılı kaynaklarda, Türklerde mezar taşına yazı yazma âdetinin ne zamandan beri var olduğu hakkında net bilgi yer almamaktadır. Bilinen en eski deliller, Köktürk karakteriyle yazılmış Yenisey Abideleridir (Doğan, 1999: 161).

İncelenen mezar taşı örneklerinde kullanılan dil Arapça ve Osmanlıcadır. Aynı zamanda iki çeşit yazı türüyle yüzeye işlenmiştir. İlki, en çok kullanılan yazı çeşidi 'Cel-i Sülüs'tür (Katalog no: 1,3,6,7,8,9,11,12,13). Geri kalan üç adet mezar taşı örneğinde ise tal'ik yazı türü kullanılmıştır (Katalog no: 2,4,5).

Araştırmanın konusunu oluşturan mezar taşı örneklerinde kitabelerde yazıların çoğu istiflenerek taşa işlenmiştir. Genellikle bir satır içerisinde kelime kesilmiş, yarıda kalan kelimenin üzerine yazılmış, kitabe satırı içerisinde ikinci bir satır oluşturulmuştur. Kitabe, içerikleri bakımından, başlangıç ifadesi, dua bölümü, insanlardan istek, Allah'tan istek, kimlik bilgisi, Fatiha ve tarih kısımlarından meydana gelmiştir.

3.3. Süsleme Özellikleri

Nasrettin Hoca Mezarlığı'nda incelenen mezar taşı örneklerinde, bitkisel, geometrik ve nesnel süsleme görülmektedir. Örneklerde ağırlıklı olarak bitkisel bezeme kompozisyonu kullanılmış, diğer süslemelerin yanında da tamamlayıcı unsurlar olmuştur.

3. Bkz: Muşal, H. Kunt, İ. Çetinaslan, M. (2014), 'Beyşehir Eşrefoğlu Süleyman Bey Külliyesindeki Türbelerde Yer Alan Mezar Taşları', Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Konya, s.165-215.

3.3.1. Bitkisel Süsleme

Anadolu Türk sanatında görülen palmet ve rumi motifleri mezar taşı süslemelerinde sıkça kullanılmaktadır (Katalog no: 6,8,9,10,11,12,13).

Türk sanatında Lale Devri (1703-1739) ile birlikte görülmeye başlayan ve 1839 Tanzimat Fermanı'ndan sonra artarak devam eden batı etkisi sosyal yaşamı olduğu kadar sanatı da etkilemiştir.⁴ Avrupa'da ortaya çıkan Barok (XVII. yy), Rokoko (XVIII. yy.) ve Ampir (XVIII. yy.) üslupları XVIII. yy.'in başlarında da Türk sanatında kendini göstermeye başlamıştır. Birbirlerine tepki olarak ortaya çıkan bu akımlarda 'S' ve 'C' kıvrımları, dalgalı hatlar, büyük yapraklar, rozetler, vazodan çıkan çiçekler, gösterişli, büyük ve abartılı bezemeler süsleme kompozisyonunu oluşturmuştur. Resim, mimari gibi alanlarda kendini gösteren bu üsluplar mezar taşlarında da yerlerini almıştır.

Avrupa'nın doğu komşusu Osmanlı Devleti'nin geniş topraklarında barok sanat (1757-1808) kendine has özellikler gösterir. Barok resim, Avrupa sanat akımlarından çok ayrı bir yönde ve İslami sanat gelenekleri çizgisinde gelişme gösteren Osmanlı resmi üzerinde hemen hemen yok denecek kadar az etki yaptı. Ancak durum mimari ve dekoratif sanatlar için aynı olmamıştır.⁵

Türk sanatında rokoko, 1720-1721 yıllarında Paris elçisi olan Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin yurda dönmesinden, Fransa Sefâretnâmesi adlı eseriyle Fransa Kralı XV. Louis'nin gönderdiği ve devrin sanat özelliklerini yansıtan hediyeleri Sultan III. Ahmed'e sunmasından sonra görülmeye başlanmış, kısa sürede Osmanlı sanatkârlarını etkisi altına almıştır.⁶

Türk empire üslubu, Osmanlı Devleti'nde çeşitli sahalarda yenilikler yapılmasının gerekli görüldüğü zamanda, III. Selim (1789-1807), II. Mahmud (1808-1839) ve Abdülmecid (1839-1861) Dönemlerinde benimsenmiş ve âdeta devletin resmî üslubu hâline gelmiştir. Bu mimari akımın XIX. yüzyıl başlarından başlayarak II. Mahmud yıllarında geliştiği söylenebilir.⁷

(Katalog no: 1) örneğinde görülen istiridye şeklinde kompoze edilmiş tepelik, (Katalog no: 3) mezar taşının alınlık süslemesinde görülen iri yapraklı süslemeler (Katalog no: 4)'te girland (askı-çelenk) ve rozetler, (Katalog no: 5) mezar taşı örneğinde görülen dilimli yapraklı tepelik Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde görülen batılılaşma etkilerini açıkça sergilemektedir.

“Türk sanatında çok sık kullanılan, üsluplaştırılmış yaprak betisi biçiminde

4. Ertan, D. (1996), ‘‘Çeşme Mezarlığı’nda Mimari Tasvirli Mezar Taşları’’, Sanat Tarihi Dergisi, C. 8, S. 8, s. 21.

5. Atasoy, N.(1992), Barok’, TDV, İstanbul, s. 82.

6. Aksu, H. (2008), ‘Rokoko’ TDV, İstanbul, s.159.

7. Eyice, S. (1995), ‘Empire’ TDV, İstanbul, s.160.

bir bezeme ögesi⁸ olarak kullanılan rumi' motifi Anadolu'yu anımsatsa da, Selçuklu Dönemi'nden önce Karahanlı, Gazneli, Abbasi, Endülüs ve Fatimî sanatı süslemelerinde de sıkça görülen bir motiftir (Mülayim, 2015: 168). İncelenen örneklerde rumi motifi genellikle palmet bezemelerinin etrafında, süslemenin ana temasını oluşturan motifin kenarlarında oluşan boşluklarda bolca kullanılmıştır. Osmanlı Dönemi'ne ait mezar taşlarında girland (askı çelenk) süslemesine de yer verilmiştir (Katalog no: 4).

Rumi ve palmet motifinin yer aldığı mezar taşlarına örnek verilecek olursa, Konya'nın Ilgın ilçesinde bulunan Dediği Sultan Haziresi alanında yer alan mezar taşı örneğinde (Çaycı-Ürekli, 2003: 366) ve Bursa'nın XIV ve XV. yy. mezar taşı örneklerinde de palmet ve klasik rumi motifleri yer almaktadır (Karaçağ, 1992: 79). Anadolu süslemeciliğinde sıkça görülen rumi ve palmet motifleri, mezar taşlarında da yoğun olarak kullanılmış ve çok sayıda örneğe yer verilmiştir.

Farklı olarak sadece bir mezar taşı örneğinde selvi motifi kullanılmıştır (Katalog no: 14). Selvi, dört mevsim canlılığını koruması, dayanıklı olması ve uzun boyu ile bilinen bir ağaç türü olarak tanınmıştır (Arslan, 2014: 69). Türk kültürü ve mitolojisinde yüksek yerlere, Gök Tanrı'ya yakın olma inancı, selvinin de uzun ve heybetli olmasıyla bağdaştırılmıştır (Çaycı-Akgül-Karauğuz-Şahin-Baldıran-Duran, 2012:124). (Katalog no:14)'te verilen selvi motifinin farklı varyasyonu Kocaeli Gölcük Değirmendere Mezarlığı'nda bulunan bir mezar taşı örneğinde karşılaşmaktayız (Tanık, 2016: 271).

Osmanlı Dönemi'ne ait (Katalog no: 4) örneğinde girland (askıçelenk) süslemesine yer verilmiştir. Benzer süslemeyi Beyşehir Eşrefoğlu Süleyman Bey Külliyesi içinde yer alan bir mezar taşı örneğinde de görmekteyiz (Muşmal-Kunt-Çetinaslan, 2014:187).

3.3.2. Geometrik Süsleme

İncelenen mezar taşlarının süsleme özelliklerine bakılacak olursa bazı mezar taşlarını Beylikler Dönemi'ne tarihlendirmek mümkündür (Katalog no 6, 8, 9, 10, 11, 12). Taşların üzerlerinde verilen süslemeler Osmanlı Dönemi'nde kullanılmadığı gibi, form açısından da Osmanlı Dönemi mezar taşlarıyla benzerlik göstermemektedir. Zencerek, burmalı sütunceler, zar başlıklar, rozet, altı kollu yıldız, çarkıfelek motifi, Mühr-ü Süleyman geometrik süsleme kompozisyonunu oluşturmuştur. Akşehir Nasrettin Hoca Mezarlığı'nda bulunan Osmanlı Dönemi mezar taşlarında geometrik süslemeye daha az yer verilmiştir.

(Katalog no:12)'de verilen Mühr-ü Süleyman motifinin benzer örneğini Kayseri'nin Bünyan ilçesine bağlı Girveli Köyü Mezarlığı'nda yer alan mezar

8. (Bkz): Sözen, M. , Tanyeli, U. (1986), Sanat Kavram Ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul, s.205.

taşı örneğinde (Sağiroğlu, 2014:128), Ahlat'ta Taht-ı Süleyman Mezarlığı'nda bulunan mezar taşlarında (Yunus, 2017: 27) ve Edirne Şehabettin Cami Haziresi Mezarlığı'nda yer alan mezar taşlarında (Kunt-Karademir, 2019: 345) Mührü-ü Süleyman süslemesinin kullanıldığı görülmektedir.

Mühr-ü Süleyman İslam inancına, "Kıyametten önce yer altından elinde Süleyman'ın mührü ve Musa'nın asası olduğu hâlde bir dabbe çıkacak ve asasıyla Müslümanların yüzünü aydınlatacak, mührüyle kâfirlerin yüzünü mühürleyecektir." mealindeki hadis dolayısıyla girmiştir (Pala, 2006: 525).

Üst üste kesilmiş ve ayrılmaz bir şekilde birbirinin içine geçmiş iki üçgen-den oluşan Mühr-ü Süleyman; iyi ve kötü, olumlu olumsuz, erkek ve kadın, dünyanın yaradılışı ve yıkılışı, ruh ve madde gibi zıtlıkları temsil etmektedir (Canko, 2019: 89).

3.3.3. Nesnel Süsleme

Araştırmanın kapsamında incelenen mezar taşlarında kullanılan nesnel süsleme örnekleri kandil, şamdan ve kılıçtır. Dört adet mezar taşı örneğinde (Katalog no: 8,9,10,13) kandil motifine yer verilmiştir. Bir adet örnekte (Katalog no: 12) şamdan motifi kullanılmıştır.

Kandil motifleri genel olarak geometrik bir kompozisyonla oluşturulmuştur. Gövdeler tek ayak üstünden yükselmektedir. Kandilden çıkan alev belirgin bir şekilde tasvir edilmiştir. Şamdan motifi ise yine tek ayak üzerinde yükselen yanlardan bombelendirilmiş gövde şeklindedir. Tepe kısmı, kadeh ya da lale formuna benzer şekilde verilmiştir. Ucundan çıkan alevle şamdan motifi sonlandırılmıştır.

Konya Mevlana Müzesi'nde Selçuklu Dönemi'ne ait bir mezar taşı örneğinde de kandil motifi görülmektedir (Önder, 1969:14). Yine İznik Müzesi'nde yer alan 11 örnekte kandil, beş adet mezar taşında da şamdan kullanıldığı tespit edilmiştir (Biçici, 2012:637).

İslam sanatında görülen "kandil" motifi Allah'ın nuru ve kişinin yolunu aydınlatması şeklinde yorumlanmıştır (Yelen, 2017: 473). Bu sebepten, Anadolu Türk süslemeciliğinde kullanımının yaygın olmasıyla birlikte, mezar taşları üzerinde de sıkça kullanılmıştır.

"Ölen kişinin asker, divit, resmi katip olduğuna delil olan kılıç motifi" (Önder, 1969:10) tek bir örnekte görülmektedir. Taşın üzerine sola doğru kavislendirilerek oldukça sade olarak işlenmiştir. Benzer örnek teşkil eden kılıç motifini Adıyaman'ın Besni ilçesinde bulunan bazı mezar taşları üzerinde de görmemiz mümkündür (Arslan, 2011: 262).

3.4. Başlıklar ve Tepelikler

Araştırmanın konusunu oluşturan mezar taşlarının 11 adedinde başlık ve tepelik kullanılmıştır. Bunlardan üç adedi başlıklı mezar taşıdır (Katalog no: 2, 4, 7). Fes şeklinde başlık iki örnekte kullanılmıştır (Katalog no: 2, 4). Bir

adet örnekte ise dilimli sarıklı takke biçiminde başlık kullanılmıştır (Katalog no: 7).

(Katalog no: 2, 4) kullanılan başlıklar meci diye tipinde festir ve alt çapı üst çapından dardır. Fesin resmî başlık olarak kabul edildiği ilk dönemde görülür, yaygın değildir (Çal, 2015: 313).

(Katalog no: 7)'de görülen düşey dilimli sarık örneğinin Edirne'de 1587-8 tarihli sancaktara ait mezar taşında, XVI. yüzyılda yapılan ve II. Bayezid (1447-1542), Yavuz Sultan Selim (1470-1520) ve Kanuni Sultan Süleyman'ı (1494-1566) gösteren minyatürlerdeki sarıklara benzetildiği Halit Çal'ın yaptığı tipolojide ifade edilmiştir. Şeyhülislam, üst düzey kadılar başta olmak üzere ilmiye sınıfının yöneticilerinin 'Örfi Kavuk' giydiği bilinmektedir. Bu konuyla ilgili Halit Çal'ın tipolojisi önem arz etmektedir.⁹

Geri kalan sekiz adet örneğin tepelikleri vardır (Katalog no: 1, 5, 6, 8, 9, 10, 12,13). Sadece bir örnekte (Katalog no:1) istiridye biçiminde tepelik kullanılmış, yine sadece bir örnekte (Katalog no: 5) dilimli yapraklı tepelik görülmektedir. Geri kalan diğer örneklerde (Katalog no: 6, 8, 9, 10, 12, 13) dilimli tepelikler görülmektedir.

4. Sonuç

Türklerin var oldukları tarihten itibaren ölü gömme âdetleri ve mezar geleneklerinin olduğu bilinmektedir. Farklı dönemlerde, değişik uygulamalarla karşımıza çıksa da bu gelenekler günümüze kadar ulaşmıştır.

Türk sanatı tarihinde, mezar kültürü geleneğini 'İslamiyet Öncesi' ve 'İslamiyet Dönemi' içerisinde ayrı ayrı incelemek, günümüze ulaşan mezar taşlarının incelenmesi ve yorumlanması açısından kolaylık sunacaktır. İslamiyet öncesi Türklerde mezar kültürü, ölümden sonraki yaşamın devam edeceği yönündeki düşüncelerle gelişmiştir ve bu düşünceyi destekler nitelikte mezarlar yapmışlardır. Kurgan denilen bu mezar yapıları, Hun Dönemi'yle başlayıp, Gök-türk ve Uygur Dönemlerinde de varlığını sürdürmüştür.

Ölen kişiler için özel olarak açılmış odalardan oluşan kurganlara, kişiler eşyalarıyla birlikte gömülmüştür. Hayatındaki statüsüne göre oda sayısı değişiklik gösterebilmekteydi. Bununla birlikte ölen kişiye sonraki hayatında hizmet etmeleri için 'balbal' denilen heykelcikleri mezarların başına veya çevresine dikmişlerdir.

Türklerin İslamiyet'i kabul etmeleriyle anıtsal mezar yapma geleneği türbe ve kümbetler olarak gelişmiştir. Mezarlara erken dönemlerde dikilen basit

9. Yayınlarından bazıları şunlardır: Çal, H. (2000), 'İstanbul Eyüp'teki Erkek Mezar Taşlarında Başlıklar', Tarihi Kültürü ve Sanatıyla III. Eyüp Sultan Sempozyumu Tebliğler (28-30 Mayıs 1999), İstanbul, 2000, s. 212. Çal, H. (2005), Türklerde Mezar-Mezar Taşları', Aile Yazıları, S: 8, Ankara, 303-305.

kaya parçaları, yerleşik hayata tamamen geçilmesiyle yerini daha sanatsal taşlara bırakmıştır.

Araştırmanın konusunu oluşturan bu mezar taşları da Anadolu'daki en güzel örneklerden sadece bir kısmını teşkil etmektedir. Yapılan bu çalışmada Konya'nın Akşehir ilçesinde yer alan Nasrettin Hoca Mezarlığı'nda bulunan 13'ü baş şahidesi, ikisi ayak şahidesi olmak üzere toplamda 15 adet mezar taşı incelemesi yapılmıştır. Eserler tasnif edilip, fotoğraf ve çizimlerle desteklenerek katalog hâline getirilmiştir.

Araştırmada incelenen mezar taşlarının beş adedinin tarihi bellidir (Katalog no: 1, 2, 3, 4, 5). Bunlardan en erkeni H.1838-39/M.1254 tarihlidir (Katalog no:1). En geç tarihli ise H.1905-1906/M.1323 tarihli mezar taşıdır.

Kitabesi mevcut olanlardan beş adedi kadınlara aittir (Katalog no: 1, 3, 5, 8, 12). Altı adet mezar taşı ise erkeklere aittir (Katalog no: 2, 4, 6, 7, 9, 13).

Baş şahidesi olup tarihleri belli olmayan diğer taşların süsleme özelliklerine bakarak, Beylikler Dönemi'ne tarihlendirmek mümkün olabilir.

Kitabelerde en çok "Cel-î Sûlûs" yazı türü kullanılmakla birlikte, sadece üç örnekte (Katalog no: 2, 4, 5) "Cel-î Tâlîk" yazı çeşidi görülmektedir. Yazılar istifleterek düzenlenmiş, bazen bir satır içerisinde ayrı bir satır oluşturularak estetik bir görüntü elde edilmiştir.

Türk-İslam sanatında yoğun olarak görülen estetik kaygı, mezar taşlarında da kendini göstermiştir. İncelenen mezar taşı örneklerinde ağırlıklı olarak bitkisel süsleme kullanılmış, bununla birlikte geometrik ve nesnel bezemelerle kompoze edilmiştir.

Bitkisel süslemenin ana temasını Anadolu-Türk süslemeciliğinin vazgeçilmez rümi ve palmet motifi oluşturmuştur. Bununla birlikte selvi, stilize yaprak, natüralist olarak işlenmiş beş taç yapraklı çiçek bitkisel süsleme kompozisyonunu tamamlamıştır. Bunlarla birlikte Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde hakim olan batılılaşma üslupları kendini mezar taşlarında da göstermiştir. 'S' ve 'C' kıvrımları, dalgalı hatlar, iri yapraklar, kıvrık dallar, rozetler, istiridye motifi, gösterişli iri süslemeler Osmanlı Devleti'nin geç dönemlerine tarihlendirilen mezar taşlarında da görülmektedir.

Bitkisel bezeme kadar kullanılsa da mezar taşlarında görülen geometrik süsleme kompozisyonunu burmalı sütun, zar başlık, zencerek, rozet, altı kollu yıldız ve çarkifelek motifleri oluşturmaktadır. Zar başlıklar, zencerekler, burmalı sütunceler Beylikler Dönemi mezar taşı süslemelerinin karakteristik özelliğidir ve Osmanlı Dönemi'nde çok fazla tercih edilmemiştir.

Nesnel süslemede üç farklı motif kullanılmıştır. Bunlar; kandil, şamdan ve kılıçtır. Ölen kişinin asker, sivil veya resmî katip olabileceğini düşündüren kılıç motifi tek bir örnekte kullanılırken çoğunlukla aydınlığı ve nur'u simgeleyen kandil motifine yer verilmiştir.

Anadolu’da sanatın her alanında olduğu gibi, mezar taşlarındaki sanatsallık da farklı bir boyuta ulaşmıştır. Her sanat eserinde olduğu gibi mezar taşları da dönemin özelliklerini yansıtan belirleyici unsurlar hâline gelmiştir. Ata kültürü, mezar kültürü gibi eski geleneklere bağlı kalınarak devam eden mezar taşı yapma geleneği, farklı dönemlerde değişikliklere uğrayarak devamlılığını korumuştur. Anadolu’nun her bir köşesinde zengin örneklerini görebilmemiz oldukça mümkündür.

Netice olarak; mezar taşları dönemlerine göre farklı özellikler göstermiştir. Bazı konularda tarihe kaynaklık ediyor olması ise mezar taşlarına ayrı bir önem kazandırıyor.

KAYNAKÇA

- Açıkgözoğlu, S. A. (2009), Mezar Taşı Çalışmaları, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C:7, S.14, 297-314.
- Aksu, H. (2008), ‘Rokoko’ TDV, İstanbul, s.159-160.
- Arslan, S. A. (2017), ‘Taşlar Konuşur’: Türk Mezar Taşlarının Biçim Dili, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, S.6/3, Bursa, s.1923-1937.
- Arslan, M. (2011), Adıyaman Besni İlçesindeki Bazı Mezar Taşlarında Görülen Kahve Yapımı ve Sunumu İle İlgili Kabartmalar Üzerine, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.30, Kayseri, s.257-284.
- Arslan, S. S. (2014), Kayseri Zamantı Irmağı Çevresindeki Bezemeli Mezar Taşları, *Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları Sanat Dizisi*, Kayseri, s.1-480.
- Arslan, S. (2014), Türklerde Ağaç Kültü ve Hayat Ağacı, *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, C:1, S.1, İstanbul, s.60-71.
- Atasoy, N. (1992), ‘Barok’, TDV, İstanbul, s.81-83
- Aykaç, R. (2018), Akşehir Nasrettin Hoca Mezarlığı’ndaki Bir Grup Osmanlı Dönemi Mezar Taşları, *I. Uluslararası Türk-İslam Mezar Taşları Kongresi*, Aydın, s. 33-51.
- Bakırcı, N. (2005), Mevlevi Mezar Taşları, İstanbul.
- Başkan, S. (1996), Karamanoğulları Dönemi Konya Mezar Taşları, Ankara, 1996.
- Benli, Y. (1992), *Akşehir’de Bulunan Süslemeli Mezar Taşları*, Yüksek Lisans Tezi, Konya; Selçuk Üniversitesi.
- Berklı, Y. (2007) Mezar Taşlarında Görülen Kılıç, Hançer, Ok-Yay ve Bayrak Motiflerinin Sembolik Anlamları, *Ekev Akademi Dergisi*, S.31, Erzurum, s. 67-81.
- Biçici, K. H. (2006), Yazılı Araştırmalar Işığında Türkiye Mezar Taşlarına Toplu Bir Bakış, *Ekev Akademi Dergisi*, S.26, Erzurum, s.175-192.
- Biçici, K. H. (2012), İznik Müzesi’ndeki Kandil ve Şamdan Motifli Mezar Taşları, *Turkish Studies*, Ankara, s.637-661.
- Boran, A., Mutlu, M., Aykaç, R., Yaşar, H. (2019), Ebedi İstirahatgah İlgin Mezar Taşları, Konya.
- Canko, M. D. (2019), İzmir Kadifekale (Smyrna Akropolisi) Bizans Sarnıcı Buluntusu (2015) Seramik Örneği Işığında Geç Bizans Sırlı Seramiklerinde Heksagram (Davud Yıldızı) Sembolü, *Akademik Hassasiyetler*, C:6, s.85-107.
- Çal, H. (2000), İstanbul Eyüp’teki Erkek Mezar Taşlarında Başlıklar, *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla III. Eyüpsultan Sempozyumu Tebliğler (28-30 Mayıs 1999)*, İstanbul, s.226-241.
- Çal, H. (2005), Türklerde Mezar- Mezar Taşları, *Aile Yazıları*, S.8, Ankara, s.295-332.

- Çaycı, A., Ürekli, B.(2003) Deddiği Sultan Haziresi Mezar Taşları, *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.10, Konya, 2003, s.360-384.
- Çaycı, A., Akgül, M., Karauğuz, G., Şahin, A. H., Baldıran, A., Duran, R., Aras, A. (2013), *Mitoloji Ve Din*, Eskişehir.
- Çetinaslan, M. (2014), *Taşların Dili*, İnegöl.
- Demirel, F. (2008), *Besni Mezar Taşları*, Yüksek Lisans Tezi, Konya; Selçuk Üniversitesi.
- Doğan, İ. (1999), *Günümüz Türkiye’inde Mezar Taşlarının Dili (Antalya, Burdur, İzmir, Kırıkkale, Kırşehir, Malatya, Manina, Şanlıurfa Mezarlıkları)*, *Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu*, İstanbul, s.160-166.
- Ertan, D. (1996), ‘‘Çeşme Mezarlığı’nda Mimari Tasvirli Mezar Taşları’’, *Sanat Tarihi Dergisi*, C:8, S.8, s. 21-32.
- Eyice, S. (1995), ‘Empire’ TDV, İstanbul, s.159-163.
- Haseki, M. (1976), *Plastik Açından Türk Mezar Taşları*, İstanbul.
- Karademir, M., Kunt, İ. (2019), *Edirne Şehabeddin Paşa Camii Haziresi Mezar Taşları*, *SUTAD*, s.329-356.
- Kara, H., danişık, Ş. (2005), *Konya Mezarlıkları ve Mezar Taşları*, Konya.
- Karaca, F. (2001), *Mezar Taşlarına Yansıyan Şekliyle’ Türk Kültüründe Hayat ve Ölümle ilgili Bazı Değerlendirmeler*, *İslami Araştırmalar Dergisi*, C:XIV, S.3-4, s.501-512.
- Karaçağ, D. (1992), *Bursa Mezar Taşları (14-15. Yüzyıl)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Karamağaralı, B. (1999), *Kültür Tarihimiz Bakımından Mezar Taşlarının Önemi ve İkonografisi*, *Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu*, İstanbul, s.33-43.
- Karamağaralı, B. (1972), *Ahlat Mezar Taşları*, Ankara.
- Kaya, E. (2012), *Ayasuluğ Bölgesinde Beylikler Devri Mezar Taşları Ve Kitabeleri*, İstanbul.
- Meriç, M. R. (1936), *Akşehir Türbe ve Mezarları*, *Türkiyat Mecmuası*, C:5 İstanbul, s.141-212.
- Muşmal, H., Çetinaslan, M. (2014), *Konya İli Beyşehir İlçesi Doğanbey Kasabası Mezar Taşları*, *History Studies*, C:6, S.3, s.254-292.
- Önder, M. (1970), *Konya Mezar Taşlarında Şekil ve Süsleme*, *Türk Etnografya Dergisi*, S.III, Ankara, s.5-16.
- Pala, İ. (2006), *Mühr-i Süleyman*, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, s.524-526.
- Sözen, M., Tanyeli, U. (1986), *Sanat Kavram Ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul.
- Tanık, S. (2016), *Kocaeli, Gölcük Değirmendere Mezarlığı Mezar Taşları*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Yelen, R. (2017), *İslam Sanatında Süsleme Sembolizmi Üzerine Yeni Yorumlar*, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Van, s. 470-492.
- Yunus, A. Ö. (2017), *Ahlat Taht-ı Süleyman Mezarlığındaki Mezar Taşları*, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi* Van.

Çizim: 1

Fotoğraf: 1

Çizim: 2

Fotoğraf: 2

Çizim: 3

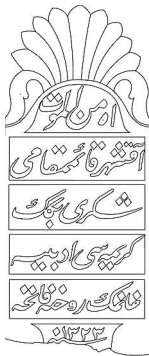
Fotoğraf: 3

Çizim: 4

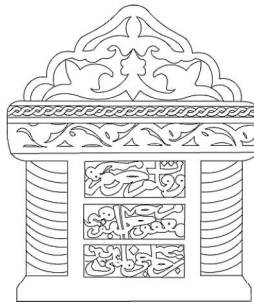
Fotoğraf: 4

Çizim: 5

Fotoğraf: 5

Çizim: 6

Fotoğraf: 6

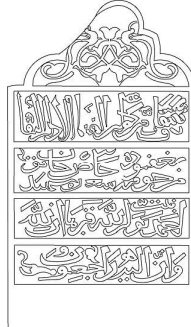
BAŞAK BAŞBAY

Çizim: 7

Fotoğraf: 7

Çizim: 8

Fotoğraf : 8

Çizim: 9

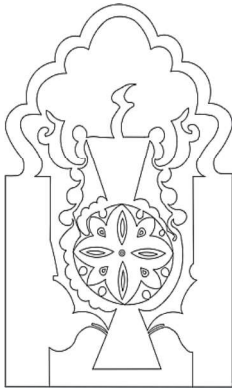
Fotoğraf: 9

Çizim: 10

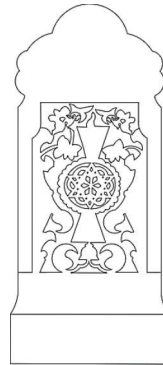
Fotoğraf: 10

Çizim: 11

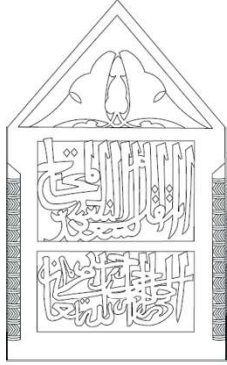
Fotoğraf: 11

Çizim: 12

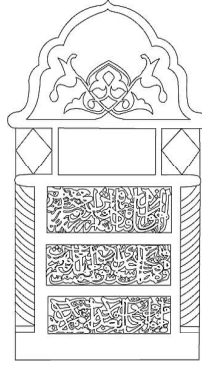
Fotoğraf :12

Çizim: 13

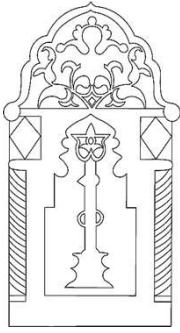
Fotoğraf: 13

Çizim: 14

Fotoğraf :14

Çizim: 15

Fotoğraf: 15

Çizim: 16

Fotoğraf :16

Çizim: 17

Fotoğraf: 17

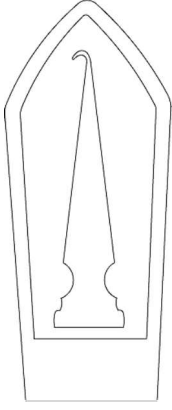

Çizim: 18

Fotoğraf : 18

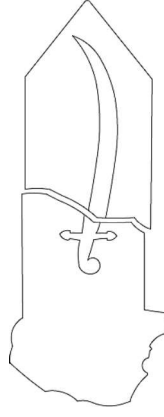
BAŞAK BAŞBAY

Çizim: 19

Fotoğraf: 19

Çizim: 20

Fotoğraf :20